

І.О. Іртищева (Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, Україна)

Т.В. Стройко (Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Україна)

ИНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ИННОВАЦИОННЫЙ РАЗВИТОК ИНФРАСТРУКТУРЫ ЯК КОНЦЕПЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАЛОСТІ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

У статті обґрунтовано концептуальний механізм трансформування агропродовольчої сфери на принципах випереджаючого розвитку інфраструктури. Обґрунтовано стратегію інноваційного розвитку інфраструктури агропродовольчої сфери, визначено місію та завдання її стратегічного інтелектуально-інноваційного розвитку.

Ключові слова: інновації, розвиток, сталість, інфраструктура, агропродовольча сфера.

Рис. 1. Літ. 15.

И.А. Иртышева (Национальный университет кораблестроения имени адмирала Макарова, г. Николаев, Украина)

Т.В. Стройко (Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского, Украина)

ИНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ИНФРАСТРУКТУРЫ КАК КОНЦЕПЦІЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ СФЕРЫ

В статье обоснован концептуальный механизм трансформации агропродовольственной сферы на принципах опережающего развития инфраструктуры. Обоснована стратегия инновационного развития инфраструктуры агропродовольственной сферы, определены миссия и задания ее стратегического интеллектуально-инновационного развития.

Ключевые слова: инновации, развитие, устойчивость, инфраструктура, агропродовольственная сфера.

I.O. Irtysheva (National Ship-building University of Admiral Makarov, Mykolayiv, Ukraine)

T.V. Strojko (Mykolayiv National University of V.A. Sukhomlynskyi, Ukraine)

INTELLECTUAL AND INNOVATIVE DEVELOPMENT OF INFRASTRUCTURE AS THE CONCEPT OF ECONOMIC SUSTAINABILITY OF AGROFOOD SECTOR

The article grounds the conceptual mechanism for agrofood sector transformation following the principles of priority development of infrastructure. The innovative development strategy for the infrastructure of the agrofood sector is grounded. The mission and the tasks of the strategic intellectual and innovative development are determined for the sector under study.

Keywords: innovations; development; sustainability; infrastructure; agrofood sector.

Постановка проблеми. Інтелектуально-інноваційний розвиток агропродовольчої сфери національної економіки пов'язаний із комплексним використанням наукоємних чинників виробництва, що визначають техніко-технологічну, фінансово-економічну й організаційно-управлінську діяльність із метою забезпечення сталого розвитку. Остання вимагає подальшої трансформа-

ції з урахуванням інтелектуально-інноваційних чинників. Тільки за цієї умови можливе створення конкурентоспроможної галузі, що відповідає сучасним вимогам глобалізації і сталого розвитку. Щоб виконати ці умови, потрібна відповідна інфраструктура. Саме тому формування інфраструктурного забезпечення агропродовольчої сфери є імперативом інноваційного розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальним проблемам розвитку агропродовольчої сфери в новітніх умовах та особливостям перебігу інноваційних процесів у ній присвячені наукові розробки вітчизняних і зарубіжних вчених: А. Анфиногенової [1], В. Гейця [3], Е. Крилатих [5], І. Лукінова [7], Л. Мінделі [9], В. Онікієнко [10], А. Сидорової [13], А. Сьоміна [12], В. Трегбчука [14], Л. Федулової [15] та інших.

Невирішені частини проблеми. У вищезгаданих працях закладене вагоме методологічне та методичне підґрунтя для дослідження проблем функціонування галузі. Однак складність і масштабність інноваційних процесів дає можливість знаходити нові, недосліджені аспекти цієї проблеми та продовжувати наукові пошуки. Так, найактуальнішим з них сьогодні можна вважати формування та реалізацію концепцій інтелектуально-інноваційного розвитку агропродовольчої сфери з метою подальшої трансформації на засадах сталого розвитку.

Метою дослідження є обґрунтування місії та стратегії інтелектуально-інноваційного розвитку інфраструктури агропродовольчої сфери в контексті забезпечення її економічної сталості.

Основні результати дослідження. На сучасному етапі світова економіка характеризується переходом до інноваційної моделі розвитку, що передбачає стабілізацію і поступове підвищення технічного й технологічного рівня виробництва, наближення його до рівня високорозвинених країн. Ця модель пов'язана із системною інтеграцією науково-технічної сфери в процесі економічного й соціального розвитку суспільства, визначенням стимулів для інноваційно орієнтованого розвитку в усіх галузях економіки.

А. Кузнєцова зазначає, що створення нової парадигми соціально-економічного розвитку країни, прийнятної для цього етапу, означає одночасно і вихід із стану застою. Визначаючи завдання економічного зростання, слід враховувати, що економічний ефект досягається через розвиток інфраструктури [6, 84]. Підтвердженням цьому є розробки українських учених [10, 32–34], які характеризують організаційну модель національної інноваційної системи як сукупність суб'єктів і об'єктів інноваційної діяльності, що взаємодіють у процесі створення й реалізації інноваційної продукції та функціонують за наявності діючих підсистем. Однією із них є підсистема інфраструктури, яка включає:

- підсистему технологічної інфраструктури, що охоплює центри підтримки інноваційного підприємництва, технопарки, телекомунікаційні мережі, бізнес-інкубатори й бізнес-інноваційні структури, консалтингові та інжинірингові фірми, інформаційні центри і центри трансферу технологій, систему науково-технічних комунікацій, включаючи систему науково-технічної інформації, демонстраційні зали тощо;
- підсистему фінансової інфраструктури, яка включає організаційні і правові механізми фінансування й ресурсного забезпечення всіх стадій іннова-

ційного циклу, у т.ч. інвестиційні компанії, банки та інші фінансові структури (інвестиційні та інноваційні), венчурні фонди, бюджетне фінансування, якщо замовником є держава;

- підсистему інформаційної інфраструктури, що охоплює інформаційні ресурси, технології і системи, інформаційно-телекомунікаційні мережі, ринок інформаційно-комунікаційних технологій, які об'єднують усі сегменти національної інноваційної системи.

Можна стверджувати, що становлення та інтелектуально-інноваційний розвиток агропродовольчої сфери можливий лише за умови створення відповідної інфраструктури. Насамперед необхідно забезпечити передумови для формування інфраструктури на засадах сталого розвитку, що створить сприятливе середовище для переходу агропродовольчої сфери на принципи сталості. Нами наведено концептуальний механізм трансформування агропродовольчої сфери на засадах сталого розвитку (рис. 1), який базується на принципах випереджаючого розвитку інфраструктури. Концепція механізму сформульована на основі аналізу емпіричного й практичного матеріалу, що збирається багатьма сотнями дослідників у різних країнах світу впродовж багатьох десятиліть [4]. Багатовікова практика організації господарської діяльності в різних за своєю природою і структурним характеристикам економічних системах стала тим критерієм істини, який однозначно підтверджує справедливість концепції цього закону.

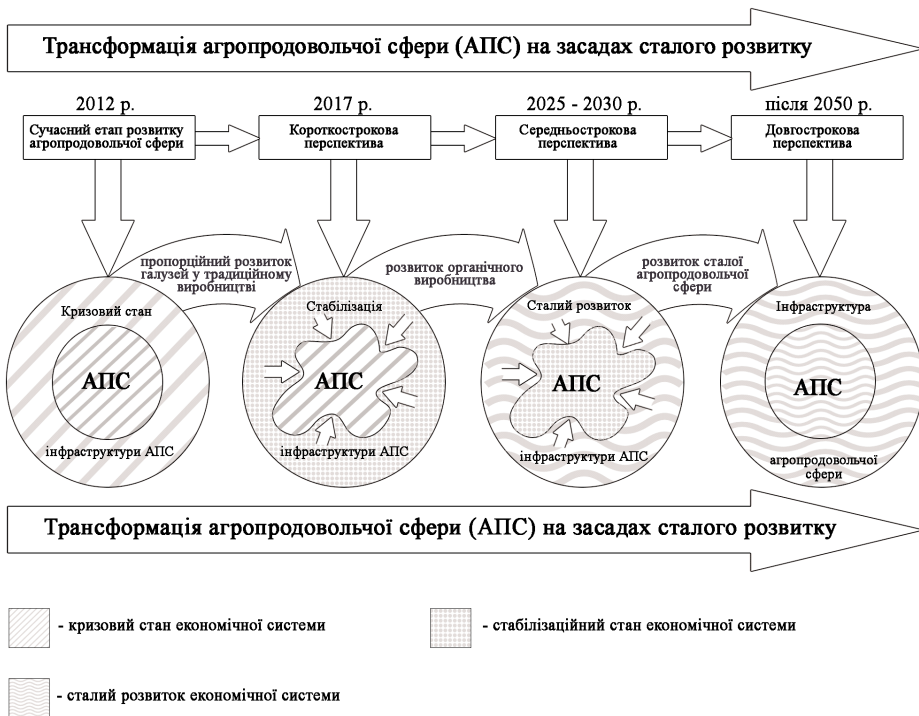

Рис. 1. Трансформація агропродовольчої сфери в контексті сталого розвитку на довгострокову перспективу, авторська розробка

Для обґрунтування напрямів переходу інфраструктури агропродовольчої сфери на засади сталого розвитку необхідно розробити діючий інструментарій регулювання пропорцій у розвитку інфраструктури і структурних елементів її виробничої системи, що дає змогу кількісно визначати в кожному конкретному випадку ті оптимальні критерії випереджаючого розвитку інфраструктурних елементів, які потрібні для підтримання стабільного та стійкого динамічного розвитку кожної виробничої системи як на найближчу, так і довгострокову перспективу. Адекватний рівень розвитку інфраструктури створить відповідне економічне середовище, в якому можуть бути реалізовані форми та методи інтелектуально-інноваційного розвитку агропродовольчої сфери.

І.І. Лукінов ще на початковому етапі ринкових трансформацій стверджував, що без економічно міцних високотоварних господарств інтенсивного типу із сучасними технологіями, без системи новітніх переробних підприємств із глибокою переробкою сировини в різноманітні кінцеві продукти харчування не обійтись [7, 10]. Агропродовольча сфера є специфічною виробничою системою формування витрат і процесу відтворення, в ній існує низка проблем, що гальмують розвиток виробництва на інноваційних принципах. Основними чинниками, які стримують інноваційний розвиток галузі, є обмеженість фінансових ресурсів і недостатній рівень розвитку інфраструктури, тому першочерговим завданням є формування інфраструктури відповідно до принципів і завдань сталого розвитку.

Варто погодитися з думкою Е. Крилатих, що інноваційне оновлення та розвиток агропродовольчої сфери у найближчій 20-річній перспективі необхідно здійснювати за 4 основними напрямками, які, у свою чергу, відповідають базовим типам інновацій у цьому секторі економіки: селекційно-генетичні, виробничо-технологічні, організаційно-управлінські, економіко-соціоекологічні інновації. Усі вони є чинниками, що впливають на розвиток сільського господарства та всього агропродовольчого сектору [5, 150].

У сучасній агропродовольчій сфері України відбуваються структурні зміни, які впливають на механізми взаємозв'язку між основним виробництвом та інфраструктурними галузями. Внаслідок цього інфраструктура вимагає системного підходу до її розвитку на основі інноваційних підходів. Загальновідомо, що в умовах глобалізації визначальний вплив на формування інфраструктури мають інноваційні складові. Окрім цього, розвинене інноваційне середовище може бути переважаючим чинником глобальної конкуренції. Українські вчені вважають, що відсутність ринкової та інноваційної інфраструктури, нерозвиненість інституціонального середовища, заблокована лібералізмом позиція держави призводять до деградації економіки, перешкоджають її послідовній, поетапній інтеграції у глобальний економічний простір [8, 435]. В. Трегобчук стверджує, що глобалізація, образно кажучи, «виштовхує» на периферію цивілізаційного розвитку насамперед ті країни, які не спроможні ні раціонально використовувати найсучасніші досягнення НТП та інноваційні розробки, ні структурно перебудувувати і конструктивно зміцнити власний науково-дослідний потенціал [14, 5]. Особливо проблематичним у цьому плані є забезпечення процесу інноваційного розвитку саме в агропродовольчій сфері.

Підтвердженням цьому є той факт, що аграрні області України тривалий час розвивалися за залишковим принципом, що базується в основному на суб'єктивних підходах державних і управлінських структур. Формування в них виробничої і соціальної інфраструктур здійснювалося за критерієм загальнодержавної доцільності, що фактично викривило структуру регіонального господарства, яка, по суті, і сьогодні інерційно зберігає ознаки деградації свого природного потенціалу розвитку [11, 47].

Стосовно інноваційних ризиків варто додати, що агропродовольча сфера характеризується значно вищим ступенем ризику порівняно з іншими галузями матеріального виробництва. Підтверджують це і дослідження російських учених, які зазначають, що всі інновації в аграрному секторі мають загальногалузеві особливості, які прямо відображаються на причинах виникнення інноваційних ризиків і можливостях управління ними. Ці особливості зумовлені біологічною природою сільгоспвиробництва, його залежністю від природно-кліматичних чинників, які безпосередньо впливають на ріст і розвиток рослин, своєчасність проведення технологічних операцій [15, 8].

В. Трегобчук зазначає, що забезпечити стабільний конкурентоспроможний і сталий розвиток національного АПК в умовах прискорення глобалізаційних та інтеграційних процесів можна лише на основі інноваційно-інвестиційної моделі. Органічне поєднання інноваційної та інвестиційної діяльності, вкладання дедалі зростаючих обсягів коштів у сучасні інноваційні технології та виробництво інноваційних продуктів слід розглядати як найважливішу передумову ефективного функціонування вітчизняного сільського господарства та інших галузей АПК у відкритому конкурентному середовищі [14, 12].

Стратегічними напрямками інноваційного розвитку в агропродовольчій сфері повинні стати: системний підхід до її функціонування та розвитку на всіх рівнях, активізація інноваційних чинників, формування цілісних і конкурентоспроможних інфраструктурних підрозділів. Зокрема, стратегія інноваційного розвитку інфраструктури агропродовольчої сфери повинна включати такі напрями:

- формування інституціональної інфраструктури, здатної підтримувати і забезпечувати інноваційний розвиток основного виробництва;
- розроблення стратегії інноваційного розвитку ринкової інфраструктури з урахуванням можливих змін кон'юнктури ринку;
- відродження соціальної інфраструктури, покликаної забезпечити відтворення трудових ресурсів і кадрову підтримку інноваційної діяльності;
- створення інформаційно-консультаційних структур, що забезпечують підвищення ступеня інформованості товаровиробників.

Розуміння того, що науково-технічний прогрес повинен забезпечувати збереження життєпридатного довкілля за інтенсивного природокористування в інтересах нинішніх і майбутніх поколінь, змушує зосередити і власні, й об'єднані зусилля країн-членів ОЕСР на розробленні та імplementації екологічної політики через упровадження екоіновацій і високих екотехнологій. Завдяки цьому не лише отримуються загальновідомі подвійні дивіденди (традиційний дохід водночас з екологічними вигодами від поліпшення якості природного середовища), а й підвищується ефективність ресурсоспоживання.

Фактично відбувається інтеграція специфічних цілей екологічної політики в національну інноваційну систему [2, 28].

У загальному контексті перспективи розвитку національної агропродовольчої сфери значною мірою визначаються практичною реалізацією досягнень науково-технічного прогресу як матеріальної основи формування економіки знань. Причому цей напрям важливий не лише для високотехнологічних галузей, а й традиційних виробничих систем, до яких відноситься агропродовольча сфера. Рух до економіки знань обумовлюється процесами глобалізації, широкими можливостями інформаційних і телекомукаційних технологій, інтенсивністю оновлювання знань тощо.

У межах економіки знань триває активний пошук особливостей прояву обумовлених знаннями інновацій на всіх рівнях господарської системи. При цьому справедливо зазначається, що настала фаза безперервних технологічних революцій, які змінюють і виробничу базу промисловості, і «структурні характеристики всього комплексу соціально-економічних відносин» [9, 119]. В інноваційних перетвореннях агропродовольча сфера займає не останнє місце. Зокрема, за дослідженнями Л. Федулової, згідно з прийнятою класифікацією біотехнологічних напрямів, більш як 60% світового виробництва належить до продукції «червоної» біотехнології (біофармацевтичні препарати і біомедицина), 12 – до «зеленої» (агрохарчова продукція), решта – до «білої» (біоматеріали промислового призначення) [15, 27].

Місією інтелектуально-інноваційної стратегії розвитку агропродовольчої сфери національної економіки повинен стати якісно новий розвиток і реалізація стимулів ефективного виробництва екологобезпечної сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства як матеріальної основи забезпечення її сталого розвитку, підвищення якості життя сільського населення та досягнення продовольчої безпеки національної економіки.

Виходячи з цієї мети, нами визначено такі завдання стратегічного інноваційно-орієнтованого розвитку агропродовольчої сфери:

- залучення фінансових ресурсів великих інвесторів для реалізації високо-ефективних інвестицій в основному виробництві та інфраструктурних галузях;
- створення умов для підвищення конкурентоспроможності продукції, збереження та відтворення природних ресурсів, які використовуються;
- сталий розвиток сільських територій, забезпечення зайнятості та підвищення рівня життя сільського населення;
- підвищення рівнів споживання основних видів сільськогосподарської продукції та продовольства, їх доступності й екологічної безпеки для населення;
- поліпшення інституціонального клімату шляхом надання рівних умов для розвитку підприємствам різних організаційно-правових форм;
- підвищення ролі інтелектуально-інноваційних чинників для забезпечення передумов сталого розвитку досліджуваної сфери.

Що стосується розвитку харчової промисловості, то тут основний акцент робиться на проведенні технічної і технологічної модернізації існуючих виробничих потужностей; упровадженні на підприємствах міжнародних систем

якості; підвищенні інноваційної активності підприємств харчової промисловості; освоєнні нових видів продукції, подальшому розвитку перспективних напрямів виробництва дієтичних, спеціалізованих, збагачених вітамінами, мінеральними речовинами і мікроелементами екологічно чистих продуктів харчування; підготовці висококваліфікованих кадрів, збереженні та створенні нових робочих місць [12, 52], зростанні частки вітчизняних продуктів харчування для гарантування національної продовольчої безпеки. Досягнення зазначеної місії та завдань можливе шляхом послідовного й науково обгрунтованого вирішення стратегічних завдань, насамперед за рахунок освоєння наукоємних інновацій.

Інноваційний варіант розвитку агропродовольчої сфери передбачає вихід на якісно новий технологічний рівень виробництва, що стимулюється масштабним залученням у галузь інвестиційних засобів, а також послаблення інфраструктурних обмежень, формування нових ринків, поліпшення рівня життя сільського населення, вирішення проблем залучення молодих фахівців до працевлаштування в сільській місцевості.

Харчової промисловості в довгостроковій перспективі може розвиватися за інерційним або інноваційним сценаріями. Інерційний варіант характеризується невисоким рівнем конкурентоспроможності продовольчої продукції, низькою інвестиційною активністю і порівняно значною залежністю національного продовольчого ринку від імпорту. Інноваційний розвиток характеризуватиметься підвищенням споживчого попиту на продовольство, формуванням нових харчових виробництв, що враховують екологічні вимоги, а також зростанням обсягів залучення інвестицій.

У ході розроблення інтелектуально-інноваційної стратегії виявлено чинники, які стримують інноваційний розвиток галузі, а саме: відсутність чітко сформованих державних механізмів, що сприяють розвитку інноваційних процесів в агропродовольчій сфері; механізмів, які стимулюють вкладення коштів бізнес-структур у нові розробки, модернізацію виробництва і передові технології; лише часткове вирішення проблеми інвестиційного забезпечення галузі, формування системи захисту прав на інтелектуальну власність, створення об'єктів інноваційної інфраструктури, служб моніторингу, повільний розвиток приватно-державного партнерства, оскільки не виконуються три основні умови для бізнесу: забезпечення прийняттого рівня прибутковості, гарантії повернення інвестицій, наявність чіткої законодавчої бази.

Аналізуючи вищевикладене, можна зробити такі **висновки**:

1. Концептуальний механізм трансформування агропродовольчої сфери на засадах сталого розвитку має базуватися на принципах випереджаючого розвитку інфраструктури. Адекватний рівень розвитку інфраструктури створить відповідне економічне середовище, в якому можуть бути реалізовані форми й методи інтелектуально-інноваційного розвитку агропродовольчої сфери.

2. Стратегія інноваційного розвитку інфраструктури агропродовольчої сфери повинна включати формування інституціональної інфраструктури, розроблення стратегії інноваційного розвитку ринкової інфраструктури, відродження соціальної інфраструктури та створення інформаційно-консульта-

ційних структур, що забезпечують підвищення ступеня інформованості товаровиробників.

3. Місія інтелектуально-інноваційної стратегії розвитку агропродовольчої сфери національної економіки полягає в забезпеченні якісно нового розвитку та реалізації стимулів ефективного виробництва екологічнобезпечної сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства як матеріальної основи забезпечення сталого розвитку національної економіки.

1. *Анфиногенова А., Крылатых Э.* Стратегия развития АПК с учетом инновационных факторов // АПК: экономика, управление.— 2005.— №10.— С. 4—11.

2. *Веклич О.* Сектору екологічних товарів і послуг в Україні — спеціальний державний патронат // Економіка України.— 2010.— №3.— С. 27—35.

3. *Гець В.М., Семиноженко В.П.* Інноваційні перспективи України. — Харків: Константа, 2006. — 272 с.

4. *Краснопольский Б.Х.* К вопросу об «опережающем» развитии инфраструктуры // ecrin.ru.

5. *Крылатых Э.Н.* Инновационные факторы развития агропродовольственной системы России // Економіка АПК.— 2011.— №1.— С. 149—155.

6. *Кузнецова А.И.* Инфраструктура: вопросы теории, методологии и прикладные аспекты современного инфраструктурного обустройства. Геоэкономический подход. — Изд. 2-е. — М.: КомКнига, 2010. — 456 с.

7. *Лукинов І.І.* Ефективно реформувати агропродовольчу сферу // Економіка АПК.— 2000.— №2.— С. 3—14.

8. Международные стратегии экономического развития: Учебн. пособие / Под ред. Ю.В. Макогона. — К.: Знання, 2007. — 461 с.

9. *Миндели Л.Э., Пипия Л.К.* Концептуальные аспекты формирования экономики знаний // Проблемы прогнозирования.— 2007.— №3.— С. 119—122.

10. *Онікієнко В.В., Смельяненко Л.М.* Развитие национальной инновационной системы на этапе становления в Украине постиндустриального общества. — К.: РВПС Украины НАН Украины, 2008. — 65 с.

11. *Питюлич М., Миклогда В.* Концептуальные основы формирования региональной системы занятости // Экономика Украины.— 1995.— №12.— С. 46—50.

12. *Сёмин А.Н.* Инновационные и стратегические направления развития АПК: вопросы теории и практики. — Екатеринбург: Урал. ГСХА, 2006. — 960 с.

13. *Сидорова А., Анісімова Г.* Напряги інноваційного розвитку в промисловості України // Економіка України.— 2009.— №3.— С. 19—26.

14. *Трегобчук В.* Інноваційно-інвестиційний розвиток національного АПК: проблеми, напрями і механізми // Економіка України.— 2006.— №2.— С. 4—12.

15. *Федулова Л., Цибульська Л.* Тенденції становлення новітнього технологічного укладу світової економіки: роль управління інтелектуальною власністю // Економіка України.— 2011.— №12.— С. 23—25.

Стаття надійшла до редакції 6.08.2012.